

Etiske principper for nordiske psykologer

0. Forord

Fagetiske principper er en præcisering af den almene etik, der gælder såvel for psykologer som for alle andre mennesker. Gennem deres arbejde kommer psykologer undertiden ud i specielle situationer, som kræver så vanskelige etiske vurderinger, at den almene etik ikke giver tilstrækkelig vejledning. Psykologers arbejdsområder befinder sig ofte i et spændingsfelt mellem afhængighed og autonomi. Det enkelte menneskes integritet og grænser berøres, samtidig med at individets autonomi varetages. Psykologer har derfor i fællesskab formuleret fagetiske principper, hvis formål det er at yde vejledning og støtte for etisk refleksion. Den europæiske psykologsammenslutning EFPA (The European Federation of Psychologists' Association) vedtog i 1995 en "Meta-Code of Ethics", der har til hensigt at dække alle situationer, som den professionelle psykolog kommer ud for. Siden midten af 1980'erne har nordiske psykologer haft fælles etiske principper. I 1996-97 er disse blevet omarbejdet i overensstemmelse med EFPA's metakode og ud fra et voksende behov for at udforme de etiske principper på en sådan måde, at de snarere fremmer refleksion over etiske dilemmaer, end de udgør et sæt adfældsregler. Disse er organiseret i fire hovedprincipper med uddybende kommentarer under hvert hovedprincip:

- Respekt for klientens rettigheder og værdighed.
- Kompetence.
- Ansvar.
- Integritet.

Principperne er udformet i den hensigt, at de skal:

- Tjene som støtte for nordiske psykologer ved stillingtagen til etiske spørgsmål.
- Beskytte klienter mod uhensigtsmæssig og/eller skadelig intervention.
- Anvise normer for etisk og fagligt forsvarligt samspil mellem psykologer indbyrdes og mellem psykologer og andre faggrupper.
- Være et grundlag for, at tilliden til psykologfaglig professionsudøvelse opretholdes.
- Tjene som grundlag for at udarbejde fagetiske retningslinjer og råd inden for specielle områder.

Principperne er udformet for psykologer. Formuleringerne sigter derfor mod den bedst mulige informationsformidling ved hjælp af psykologisk terminologi. Principperne kan dermed ikke umiddelbart fortolkes ud fra andre faggruppers terminologi og forståelsesrammer, fx som juridiske lovparagraffer.

De fagetiske principper regulerer psykologers faglige virksomhed, der er defineret som "enhver situation, hvor psykologen udøver faglig virksomhed i relation til individ, gruppe eller organisation."

De fagetiske principper gælder også i arbejdsmæssige situationer, hvis indhold ikke umiddelbart kan karakteriseres som psykologfaglig virksomhed, men som udøves af psykologer og bygger på færdigheder opnået gennem psykologuddannelsen. De nordiske psykologforeninger har ansvar for at skabe betingelser for etisk refleksion og debat blandt medlemmerne bl.a. ved indsats i form af undervisning og rådgivning, og foreningerne forventer af deres medlemmer, at de løbende udvikler deres bevidsthed om etiske spørgsmål. Principperne er således bindende for alle medlemmer af de nordiske psykologforeninger under udøvelse af enhver form for psykologfaglig virksomhed. De nordiske psykologforeninger har korrigerende og disciplinære procedurer med henblik på at undersøge og tage stilling til klager over medlemmer.

I. Indledning

Psykologer arbejder med udgangspunkt i faglig viden, der er baseret på forskning og underbygget erfaring. Psykologien og psykologprofessionen befinder sig i en kontinuerlig udviklingsproces med en stadig tilgang af nye og mere komplekse metoder og viden. Dette sker i et samfund, som er i forandring, og hvor der stadig opstår nye problemstillinger. Det er derfor vigtigt, at psykologer udviser påpasselighed med hensyn til egne begrænsninger og er opmærksomme på kollegers og andres faglige viden og kvalifikationer. Psykologer fungerer med deres faglighed i mange roller og mange professionelle relationer inden for

et vidt spektrum af arbejdsformer. Psykologer har forudsætninger for at bidrage til at skabe betydningsfulde forandringer i forholdene for det enkelte individ, for grupper og organisationer. Psykologers arbejdsopgaver indebærer ofte mulighed for dybtgående påvirkning af andre mennesker. Sådanne arbejdsbetingelser stiller store krav til psykologers etiske bevidsthed og er grunden til, at psykologer har valgt at formulere fagetiske principper. Mange af psykologernes erhvervsmæssige relationer og arbejdsopgaver er imidlertid af en sådan art, at det ikke er muligt at regulere dem ved hjælp af formaliserede regler. Det afgørende bliver derfor den enkelte psykologs etiske bevidsthed, ansvarsfølelse og faglige kvalifikationer. Det er afgørende, at der til stadighed foregår en diskussion om og udvikling af fagetiske principper. Principperne afspejler imidlertid også grundlæggende menneskelige og mellemmenneskelige forhold og har derfor en stabilitet, som ikke alt for let kan påvirkes.

II. Etiske principper

I det følgende refererer udtrykket "klient" til enhver person, gruppe af personer eller organisation, som psykologen har et arbejdsmæssigt forhold til. I visse situationer kan klientbegrebet udvides til at gælde personer, som er sekundært berørt, fx en primærklients familie, en klientgruppes organisatoriske omgivelser eller en organisations kunder eller interessenter.

II.1 Respekt for personens rettigheder og værdighed

Psykologen viser respekt for ethvert menneskes rettigheder, værdighed og integritet og arbejder for at fremme udviklingen heraf. Han respekterer individets ret til privatliv, fortrolighed, selvbestemmelse og autonomi – i overensstemmelse med sine øvrige arbejdsmæssige forpligtelser og i henhold til gældende lovgivning.

Respekt

Psykologen viser respekt for menneskets grundlæggende rettigheder, værdighed og integritet og tilstræber at undgå, at hans faglige viden anvendes på en måde, som krænker, udnytter eller undertrykker mennesker.

Psykologen er opmærksom på og respekterer den viden, indsigt, erfaring og ekspertise, som klienter, relevant tredje part og almenheden har, og respekterer kollegers og andre faggrupperes særlige kvalifikationer, forpligtelser og ansvar.

Psykologen er opmærksom på individuelle, rollemæssige og kulturelle uligheder baseret på funktionsniveau, køn, seksuel orientering, etnisk og national oprindelse og tilknytning, alder, religion, sprog og socioøkonomisk status og på de begrænsninger, der ligger i egne kulturelle, klasse-mæssige og kønsmæssige forudsætninger.

Fortrolighed og tavshedspligt

Psykologen respekterer den enkeltes ret til fortrolighed ved at iagttage tavshed om det, som han erfarer om klienter og andre under udøvelsen af professionen. Der gøres en undtagelse fra tavshedspligten, dersom der foreligger åbenbar fare for klienten eller andre. Psykologen kan også i henhold til lovgivningen være for-

pligtet til at videregive oplysninger og underretter derfor klienten om de begrænsninger i tavshedspligten, der følger af lovgivningen.

Informeret samtykke og valgfrihed

Psykologen gør informeret samtykke mulig ved at informere klienten om planlagte initiativer, og han drøfter løbende sine handlinger og de sandsynlige følger heraf med klienten, så denne har et grundlag for at vælge, om han vil deltage eller ikke.

Hvis en klient er mindreårig eller undergivet værge/formynder, indhentes informeret samtykke under behørigt hensyn til de berørte personers selvstændighed.

Selvbestemmelse

Psykologen sørger for at sikre maksimal autonomi og selvbestemmelse for klienten, herunder retten til at påbegynde og afslutte den professionelle relation.

I arbejde med børn, personer underlagt lovhjemlet tvang eller i presede akutte situationer kan, under hensyntagen til gældende lovgivning, frivillighedsprincippet fraviges. Dog skal det pointeres, at en samarbejdsrelation også skal tilstræbes her.

II.2 Kompetence

Psykologen bestræber sig på at udvikle og opretholde højt fagligt kvalifikationsniveau i sit arbejde. Psykologen tilstræber bevidsthed om sine faglige og menneskelige stærke og svage sider, således at han realistisk kan vurdere, med hvilken kompetence han kan påtage sig opgaver. Psykologen påtager sig kun de opgaver, tilbyder kun de ydelser og bruger kun de metoder, han er kvalificeret til i kraft af uddannelse, træning og erfaring.

Etisk bevidsthed

En forudsætning for en høj faglig kompetence er, at psykologen er opmærksom på de fagetiske principper og integrerer etiske vurderinger i sin professionelle praksis.

Kompetence og kompetenceudvikling

Psykologen arbejder i overensstemmelse med videnskabelige principper og underbygget erfaring og tilstræber en løbende faglig udvikling. Psykologen tilegner sig viden om den videnskabelige og professionelle udvikling inden for sit arbejdsområde.

Begrænsninger i kompetencen

Psykologen arbejder inden for de grænser for sin egen kompetence, der følger af uddannelse, træning, erfaring og personlig styrke og begrænsning, og søger professionel hjælp og støtte i vanskelige situationer.

Metodebegrænsninger

Psykologen er opmærksom på de begrænsninger, der ligger i fagets metoder og fremgangsmåder, og de begrænsninger, som ud fra dette må lægges på de konklusioner, der kan drages.

Begrænsninger i rammebetingelserne

Psykologen er opmærksom på, hvordan samfundsmæssige og arbejdsmæssige betingelser kan fremme eller hæmme hensigtsmæssig brug af hans kompetence og metoder.

II.3 Ansvar

Psykologen er opmærksom på det professionelle og videnskabelige ansvar, han har for sine klienter og den organisation og det samfund, som han lever og arbejder i.

Psykologen undgår at forvolde skade og er ansvarlig for sine handlinger. Han sikrer sig, så vidt det er muligt, at hans ydelser ikke misbruges.

Ansvar

Psykologen tager selv ansvar for kvaliteten og konsekvenserne af sit arbejde, men er samtidig bevidst om, at han af andre opleves som repræsentant for sin stand.

Undgåelse af misbrug/skade

Psykologen tilstræber at undgå, at psykologfaglig viden eller praksis bliver misbrugt, og tager ansvar for, at en skade, som er uundgåelig, og som kan forudses, bliver så lille som muligt. Psykologen deltager ikke i aktiviteter, som sigter mod, at man med fysiske eller psykiske tvangsmidler (indoktrinering, ”hjernevask”, tortur) eller med trussel om sådanne tvangsmidler:

- Tvinger mennesker til at give oplysninger eller indrømmelser/tilståelser.
- Presser mennesker til at afsløre, fornægte eller ændre eget eller andres livssyn, politiske, religiøse eller etiske overbevisninger.

Psykologen forsøger aktivt at hindre, at psykologfaglig viden bliver anvendt i sådanne aktiviteter.

Håndtering af etiske dilemmaer

Psykologen erkender, at fagetiske dilemmaer forekommer, og at det er psykologens ansvar at gøre sig sådanne dilemmaer klart og rådføre sig med kolleger og/eller den nationale psykologforening og at informere andre relevante personer om de krav, som de etiske principper stiller.

Kontinuitet i ydelser

Hvis psykologen har påtaget sig det professionelle ansvar for en opgave og påbegyndt denne, indgår han så vidt muligt en tilfredsstillende aftale med klienten om opgavens afslutning eller henviser videre til en anden kompetent person, før han afgiver sit ansvar.

Psykologen erkender det ansvar, han har for relationen til en klient, efter at den professionelle opgave formelt er afsluttet.

Udvidet ansvar

Psykologen tager ansvar for den videnskabelige og professionelle virksomhed, herunder den etiske standard, over for sine ansatte, assistenter, vejledningskandidater og studerende. En psykolog, som underviser i psykologiske arbejdsmetoder, har ansvaret for, at også metodens styrker og svagheder samt mulige etiske implikationer bliver synliggjort i undervisningen.

II.4 Integritet

Psykologen tilstræber at fremme sin personlige faglige integritet inden for forskning, undervisning og anvendt psykologi. Dette indebærer, at psykologen optræder ærligt, upartisk og respektfuldt over for relevante involverede parter. Han forsøger at synliggøre og klargøre sin egen rolle i de forskellige sammenhænge, han arbejder i.

Redelighed og tydelighed

Psykologen giver adækvate oplysninger om sine kvalifikationer, uddannelse, erfaring, kompetence og faglige tilknytning og benytter udelukkende de erhvervsbetegnelser, som uddannelse, autorisation og stilning giver ret til.

Når psykologen udtaler sig i egenkab af psykolog, tilstræbes saglighed og nøjagtighed. Psykologen informerer om psykologisk professionsudøvelse på en sådan måde, at misforståelse undgås, og at fag eller erhverv ikke skades.

Psykologen informerer på forhånd om de økonomiske vilkår og vurderer de følger, det kan få for den professionelle relation, hvis han modtager gaver eller andre ydelser fra klienten.

Rollekonflikter og udnyttelse

Psykologen tilstræber at være bevidst om sine egne behov, holdninger og vurderinger og om sin rolle i relationen. Han misbruger ikke sin magt og stilling til at udnytte klientens afhængighed og tillid.

Psykologen undgår ikke-faglige relationer til en klient, som kan reducere den professionelle distance og føre til interessekonflikter eller udnyttelse. Psykologen er opmærksom på, hvordan intimitet og seksualitet direkte og indirekte kan påvirke relationen mellem psykolog og klient. Psykologen undgår private og seksuelle relationer til sine klienter. Der må ikke forekomme seksuelle forhold mellem psykolog og klient.

III. Brug af principperne

III.1 Etisk vejledning til psykologen

Principperne er ment som en støtte til psykologen i dennes daglige arbejde, tænkning og planlægning og i løsningen af etiske problemstillinger. Det er vigtigt at være opmærksom på følgende momenter:

- Psykologens ansvar må ses i sammenhæng med den professionelle relations karakter og opgavens art.

- Uligheden i faglig indsigt og magt vil altid påvirke psykologens professionelle relation til klienter og kolleger. Jo større uligheden er, desto større er psykologens ansvar.
- Betydningen af centrale begreber i principperne må udvikles i en løbende diskussion i det faglige miljø.

III.1.1 Den etiske refleksion

Ved enhver beslutning om at påtage sig eller afvise en opgave reflekterer psykologen over dens mulige etiske dimensioner. På den måde skabes og nuanceres den nødvendige bevidsthed om etiske spørgsmål. Den etiske refleksion er en proces, som foregår kontinuerligt. Fortløbende etiske refleksioner gør det muligt at identificere etiske dilemmaer.

III.1.2 Etiske dilemmaer

Psykologen må erkende, at der altid vil være en stærk indbyrdes afhængighed mellem de fire grundlæggende principper, og at de i givne situationer kan komme i indbyrdes konflikt. Et sådant etisk dilemma kræver refleksion og ofte dialog med klienter og kolleger, hvor de etiske principper vejes op mod hinanden. Selv om der findes sådanne konflikter, kan det alligevel være nødvendigt at træffe beslutninger og handle på grundlag af disse. I en konkret sag vil det kunne indebære, at nogle principper må prioriteres frem for andre.

III.1.3 Den etiske beslutningsproces

Etiske spørgsmål kan hurtigt identificeres, når der findes tydelige retningslinjer og standarder. Når der er konflikt mellem principperne (et

etisk dilemma), kan vurderingerne være mere tidskrævende og komplicerede.

Følgende trin er vigtige i en etisk beslutningsproces:

- Identificering af etisk relevante temaer og problemstillinger.
- Udvikling af alternative fremgangsmåder.
- Vurdering af kortsigtede og langsigtede fordele og ulemper ved hver af fremgangsmåderne i forhold til alle, som er involveret eller kan blive berørt.
- Valg af fremgangsmåde efter grundig vurdering ud fra værdier, principper og retningslinjer.
- Handling – med forpligtelse til at tage ansvar for konsekvenserne af handlingen.
- Evaluering af resultatet af fremgangsmåden.
- Psykologen retter eventuelle negative konsekvenser eller genoptager beslutningsprocessen, hvis det viser sig, at det etiske spørgsmål ikke er løst.

Psykologer, som er i gang med komplicerede vurderinger, rådfører sig med kolleger eller rådgivende organer. Beslutninger om handling ligger hos den enkelte psykolog, men det at søge hjælp er i sig selv udtryk for en etisk bevidsthed.

En psykolog, som bliver bekendt med, at en kollega har problemer med at håndtere et fagetisk spørgsmål, tilbyder sin hjælp og støtte i den etiske refleksion og beslutningsproces.

III.2 Information til offentligheden

Informationsmateriale til offentligheden

den om psykologiske ydelser bør indeholde oplysninger om psykologers etiske forpligtelser, herunder eventuelle retningslinjer for det aktuelle område.

Ligeledes kan der udarbejdes en generel information til offentligheden om de overordnede etiske principper, som skal sikre professionens faglige etik.

Psykologer giver adækvat oplysning til opdragsgiveren og/eller berørte personer om de etiske principper og de retningslinjer, som gælder for deres arbejde, samt oplysning om klagemuligheder med de forskellige klageinstansers regelgrundlag og adgang til sanktioner.

III.3 Grundlag for behandling af klager over psykologer

Principperne er et grundlag for at tage stilling til klager over psykologer. I vurderingen må der tages hensyn til de etiske dilemmaer, som kan være opstået, og de prioriteringer, psykologen har måttet foretage under den etiske beslutningsproces (se pkt. III.1.3).

En psykolog, som bliver bekendt med, at en kollega i alvorlig grad fraviger de fagetiske principper, har pligt til gøre den nationale psykologforening opmærksom på dette.